

Litteraturgranskningar

Litteraturredaktör: Björn Östbring

Christoffersen, Hanne, 2017.
*Likhet i forandring. En begreps-
historisk analyse av Høyres og
Arbeiderpartiets valg- og prinsip-
programmer for perioden 1933–
2013.* Oslo: Institutt for sosialfag,
Fakultet for samfunnsvitenskap,
Høgskolen i Oslo og Akershus.

Anmälan av Kristina Boréus

Hanne Christoffersens mycket läsvärda avhandling *Likhet i forandring. En begreps-
historisk analyse av Høyres og Arbeiderpa-
tiets valg- og prinsipprogrammer for perioden
1933–2013* är ett intressant stycke politisk historia om den norska välfärdsstatens väg under 70 år. Den behandlar hur jämlikhetsbegreppet – *likhet* på norska – först var en hävstång för politisk och social förändring för att sedan förlora sin centrala retoriska status. Den begrepps-
historiska analysen, inspirerad av historikern Reinhard Koselleck, behandlar jämlikhetsbegreppet i valmanifest och principprogram för Arbeiderpartiet och Høyre.

Fram till krigsslutet kunde Arbeiderpartiet använda ojämlikhetsbegreppet – och referenser till den materiella ojämlikheten mellan samhällsklasser – som sin politiska hävstång. Partiet kunde använda *likhet* som ett framtidsinriktat begrepp i sitt förändringsprojekt. Høyre höll emot med en retorik där nationen som helhet, inte den nation präglad av klassmotsättningar som socialdemokraterna utgick ifrån, var central.

Under efterkrigstiden, fram till slutet av 50-talet, gick så *likhet* från att vara en beteckning för det utopiska, till att vara en benämning på ett tillstånd som i allt högre grad präglade det samtida Norge. Här ser

författaren redan de första tecknen på att jämlikhetsbegreppets centrala ställning började undermineras. Men den verkliga ideologiska vändningen inträffade under decennierna fram till slutet av 1970-talet. Høyre utmanade nu jämlikhetsidealet genom att beskriva jämlikhet som ett hinder för tillväxt. Christoffersen beskriver hur det hon kallar en *smidighetsretorik* växte fram och kunde användas som en utmaning mot en välfärdsstat som beskrevs som baserad på enhetlighet och tröghet. Ord som allsidighet, mångfald och variation kopplades till *ulikhet* och kom att bilda ett semantiskt fält, från vilket jämlikhetskritiken kunde formuleras. *Likhet* kom att kopplas till ett semantiskt fält av ord som ensidighet och uniformitet. *Variasjon* ställdes mot *ensretting* och *ensretting* var kopplat till *likhet*.

Under perioden 1977–2013 tappade så jämlikhetsbegreppet ytterligare och trängdes ut av mångfaldsbegreppet. Ordet *mangfold* kom i norsk, liksom i svensk debatt, att förknippas med människor från olika länder. Men det var inte ur det sammanhanget det kom, hävdar Christoffersen, utan just ur smidighetsretoriken. Mångfald blev till ett grundbegrepp i kosellecksk mening och kom att beteckna något som är gott i sig. Genom sin koppling till smidighetsretorikens semantiska fält kopplades *mangfold* till *ulikhet* och skillnad. Detta positivt laddade paket kunde nu ställas mot *likhet*. När olikhet och skillnad nu betraktades som eftersträvarsvårt och naturligt blev *likhet* något dåligt. Begreppet hade nu också för länge sedan förlorat sin framtidsinriktning.

Jämlikhetsbegreppet förlorade under perioden i såväl ideologisk slagkraft som radikalitet. Det var inte längre visionärt och

framtidssinriktat när en högre grad av jämlikhet väl hade uppnåtts i Norge och begreppet kommit att kopplas till sådant som hindrar mångfald, smidighet och variation. Det blev också mindre radikalt genom att *likhet* alltmör kom att syfta på den liberala jämlikhetsförståelsen – lika chanser – och mindre ofta på strukturell jämlikhet som kräver en samhällsförändring, så som Arbeiderpartiet en gång framställde det.

Den utveckling som beskrivs i avhandlingen liknar den svenska, men skiljer sig också på vissa punkter. Liksom i Sverige bidrog en mer offensiv högerpolitik och en ideologisk omsvängning hos socialdemokratin, till att jämlikhetspolitiken över huvud taget pressades tillbaka. Partiernas förändrade positioner kan också relateras till sociala och ekonomiska förändringar i omvärlden. Användningen av de ord som betecknar jämlikhet påverkades i processen, samtidigt som den förändrade användningen sannolikt också påverkade politiken. Det som hände under den svenska högervägen från slutet av 1970-talet var framför allt att ordet jämlikhet blev mindre vanligt i det retoriska språket hos de politiska aktörer som använde det flitigt under 1970-talet. Dessa ersatte kraven på "jämlikhet" med krav på "rättvisa". Den svenska högern har aldrig varit förtjust i ordet och hade ingenting de behövde ersätta.

En intressant skillnad mellan norsk och svensk politisk retorik kan knytas till själva språkbruket. Medan det svenska ordet jämlikhet har den mer preciserade betydelsen av lika fördelning eller politiskt och socialt lika villkor, rymmer det norska *likhet* både detta och det vi på svenska avser med "likhet". På svenska kan vi lätt uttrycka skillnaden mellan att två syskon är lika och att de är jämlika – nämligen just genom att välja ettdera orden. Naturligtvis går det bra att tala om den skillnaden även på norska, men inte bara genom att välja ett av två ord. Det att det norska ordet *likhet* täcker båda betydelser har också gjort det lättare att manipulera begreppet retoriskt och just ställa det emot variation

och mångfald. Om människor är jämlika på svenska betyder det visserligen likhet på något plan, till exempel att de har ungefär lika mycket pengar till sitt förfogande, men det implicerar ingen annan likhet. *Likhet* däremot kan också betyda just brist på variation. På så sätt ger det norska (och danska) språket större retoriskt spelrum för politikens jämlikhetsmotståndare. På svenska har de inte haft annat val än att undvika ordet jämlikhet.

En annan skillnad mellan länderna är att det i Norge inte verkar ha förekommit en motsvarande satsning som i Sverige av utomparlamentariska aktörer på att knuffa arbetarrörelsens politik bort från jämlikhet. På just denna punkt blir jag nyfiken och hade gärna sett mer om spelet mellan olika aktörer i avhandlingen. Detta är egentligen inte kritik: Christoffersen förankrar i kosellecksk anda de begreppsliga förändringarna i sociala, ekonomiska och politiska samhällsförändringar, vilket ingår i välgjorda begreppshistoriska analyser. Men de enda aktörer man då får syn på är Arbeiderpartiet och Høyre. Inte andra politiska partier som Fremskrittspartiet som onekligen haft stort inflytande på norsk politik. Inte heller arbetsgivarorganisationer och fackliga organisationer som bedrivit sin ideologiska kamp, eller företag och andra intressenter som säkerligen lobbade för sina intressen genom åren. I Sverige satsade dåvarande SAF och Industriförbundet enorma resurser på att möta vänstervägen med en högerväg. Jag har inte funnit någon forskning om motsvarande i Norge och utgår från att här funnits en skillnad mellan länderna.

Hur som helst ger *Likhet i förändring* ett viktigt bidrag till förståelsen av norsk efterkrigspolitik där begreppsförändring och retorisk politik kopplas till social och ekonomisk utveckling. Det kan vara en uppgift för kommande forskning att fylla i hur olika viktiga aktörer drivit olika intressen.

Kristina Boréus är professor i statskunskap vid Institutet för bostads- och urbanforskning (IBF), Uppsala universitet.
E-post: kristina.boreus@ibf.uu.se